

לקטלג עם השטן הגדול : ההשפעה האמריקאית על הספרנות והספריות באיראן / שירי

רותם-ניר

תקציר

מחקר זה עוסק בהשפעה האמריקאית על מערך הספרנות ולימודי הספרנות באיראן, החל משנות החמישים של המאה העשרים ועד ימינו. בחינת תחום הספרנות יכולה לסייע בהבנת ההשלכות החברתיות והאקדמיות של המהפכה האסלאמית ובהבנת התפיסה האיראנית את ארצות הברית ואת השפעתה התרבותית.

לאיראן היסטוריה ארוכה של ספרנות. מאז ימי הסאסאנים במאה הרביעית לפני הספירה, קיבלו ספריות מקום של כבוד בחברה ובתרבות האיראנית. במהלך המאה העשרים, ובעיקר לאחר מלחמת העולם השנייה, עברו הספריות תהליך של מודרניזציה. התהליך התאפשר בעיקר עקב הסיוע האמריקאי לאיראן לאחר מלחמת העולם השנייה, שבא לידי ביטוי בין היתר בתכנית הסיוע Pint Four. התכנית, שמטרתה היתה סיוע למדינות מתפתחות בתחומים חברתיים-כלכליים שונים, השפיעה גם על מערך הספרנות.

בין היועצים האמריקאים שהגיעו לאיראן החל משנות החמישים היו גם מומחים בתחום הספרנות. יועצים אלו ביקרו בספריות השונות באיראן, הציבוריות והאקדמיות, מסרו דוחות אשר פרטו את הדרוש תיקון ופעלו לשפר את מצבן. בנוסף, סיפקו שירותי יעץ לספריות השונות והעבירו קורסים קצרים בספרנות.

אחת הנקודות ששבה ועלתה בכל דוחות היועצים היתה המחסור בכח אדם מיומן לעבודה בספריות. בכדי להתמודד עם בעיה זו המליצו היועצים על פתיחתו של חוג ללימודי ספרנות. בשנת 1966, הוחל לבסוף בלימודי ספרנות לתואר שני באוניברסיטת תהראן. בהמשך, נפתחו חוגים נוספים באוניברסיטאות משהד, תבריו ועוד.

תכניות הלימודים לתואר שני, ובהמשך גם התכנית לתואר ראשון בה הוחל בשנת 1968 באוניברסיטת תהראן, הותוו לפי המודל האמריקאי. סגל ההוראה הורכב ברובו מהיועצים האמריקאים שהגיעו לאיראן במסגרת ארגון פולברייט (Fulbright) ושפת הלימוד בשנים הראשונות היתה אנגלית. בנוסף, עקב מחסור בחומרי לימוד בפרסית, היה רוב חומר הקריאה באנגלית.

האמריקאים פעלו במרץ לקידום הספריות באיראן. הם פעלו להעלאת המודעות לחשיבות השירות לקורא, לעבודה מסודרת ולארגון האוספים. בנוסף, פעלו להגברת ההשאלה, הן לסטודנטים בספריה עצמה והן השאלה בין-ספרייתית. תרומה נוספת של האמריקאים בתחום הספרנות היתה בהקמתם של שני מרכזי מידע, איראנדוק וטברוק, שסיפקו שירותי עיבוד ספרים, הכינו כרטיסי ספר ותיאמו את ההשאלה הבין-ספרייתית. בנוסף, סיפקו מקום התמחות לסטודנטים ללימודי ספרנות וסיפקו שירותי יעץ לציבור החוקרים והמדענים האיראניים.

המהפכה האסלאמית של 1979 שמה סוף לשיתוף הפעולה האיראני-אמריקאי בתחום הספרנות. היועצים האמריקאים עזבו את המדינה וחוגי הספרנות נשארו כמעט ללא סגל מיומן. מערכת החינוך הגבוהה כולה שותקה לתקופה של שלוש שנים, כאשר האוניברסיטאות נסגרו לצורך "מהפכה תרבותית". שורשיו האמריקאים של תחום לימודי הספרנות ושל הספרנות

האקדמית באיראן לא נסתרו מעיניו של המשטר החדש. ב 1981 אף ארגן המשטר כנס, שנועד להתוות דרכים להתמודד עם שיטות העבודה האמריקאיות ולהעלות הצעות כיצד ניתן להתאים את התחום לצרכי החברה האיראנית לאחר המהפכה. הנסיון לאסלם את תכנית הלימודים האקדמית בספרנות צלח רק בחלקו. תכני לימוד אסלאמיים אמנם הוכנסו לתכנית הלימודים, כפי שהיה גם בשאר מקצועות הלימוד, אך תכני השיעורים נשארו במידה רבה כשהיו לפני המהפכה. עקב המחסור בספרי לימוד בפרסית שבו לעשות שימוש באלו האנגליים. סגל ההוראה אמנם היה איראני, אך התחנך על ברכי השיטות האמריקאיות, אם לא בכלל במערב, ושיטת העבודה האמריקאית היתה טבועה בו.

במבט על תכנית הלימודים הנוכחית בספרנות באיראן, ניתן לראות את ה"רוח" האמריקאית. רשימת הקורסים דומה מאוד לזו שהיתה קיימת טרם המהפכה, למעט הקורסים באסלאם, והוספת הקורסים העוסקים בטכנולוגיה, דומה שנועדה "ליישר קו" עם תכניות מקבילות מחוץ לאיראן ולעמוד בקדמת החזית הטכנולוגית.

שיטות הקיטלוג והמיון בהם נעשה שימוש כיום, למרות הדיכויים בסמינר משהד של 1981 על הצורך לשנותן, הן עדיין שיטות ספריית הקונגרס (LC) ושיטת דיואי (DDC). מפתוח ספרים נעשה גם הוא לפי שיטת הקונגרס – כרטיסי הספר מועתקים מאתר ספריית הקונגרס, או מקוטלגים לפי חוקי ספריית הקונגרס אם הכרטיס איננו בנמצא. כתוצאה, במקרים רבים הקטלוג דומה לזה שהיינו מוצאים בארצות הברית.

בהעתקת מונחי הקיטלוג האמריקאים מועתקת גם המשמעות של מונחים אלו. כיוון ששפה היא תרבות, והמילים בהן נעשה שימוש מכילות פעמים רבות משמעויות נוספות, מעצם בחירת המילים, מעניק המקטלג פרשנות לטקסט. ישנם מקרים, כאשר אין התאמה בין מדיניותה של מדינה מסוימת לבין מונחי הקונגרס, שנעשים שינויים מקומיים. בספריות ישראל, למשל, מקפידים לשייך את ירושלים לישראל, בעוד שספריית הקונגרס מתייחסת לירושלים כישות נפרדת. במחקר זה נבדקו שני תחומים "טעונויים" אשר מופיעים בספרים בספריית הקונגרס ובספריות באיראן: שואת העם היהודי וטרור בהתייחס לארגון חזבאללה. הספריות והקטלוגים המקוונים שלהן אשר נבדקו הינן הספרייה הלאומית, ספריית אוניברסיטת תהראן וספריית אוניברסיטת משהד. העובדה כי הקטלוג באיראן לעיתים קרובות זהה לזה של ספריית הקונגרס, מצביעה כנראה על כך שמדובר בהעתקה טכנית של שיטות הקיטלוג והמונחים ולא דווקא באימוץ תרבותי של תפיסות מערביות.

המשטר האיראני, בעיקר מאז בחירתו של מחמוד אחמדינז'אד לנשיאות איראן ב 2005, התעסק רבות עם נושא השואה ודאג להכחישה, או לפחות לגמד את מימדיה ולהציגה כקונספירציה שמטרתה לגזול את אדמת הפלסטינים בפלסטין. לאור מדיניות הכחשת השואה האיראנית, היינו מצפים מהמקטלוגים בספריות באיראן להימנע מלהשתמש במונח של ספריית הקונגרס "Holocaust, Jewish, 1939-1945" אשר מכיר למעשה בקיומה של השואה ובמימדי האסון. עם זאת, לא כך הוא המצב וברוב הספרים העוסקים בשואה, גם ספרי הכחשת שואה מובהקים, מונח זה מופיע.

חוסר תיאום בין מדיניות פוליטית לבין קטלוג הספרייה מופיע גם במקרה של חזבאללה. בעוד איראן תומכת בחזבאללה, מגבה את פעולותיו ואינה מחשיבה אותו ארגון טרור, בקטלוגים ניתן למצוא את המונח "Terrorism" בספרים העוסקים בארגון זה. אמירת המילים "חזבאללה" ו"טרור" בנשימה אחת היא משהו שהיינו מצפים למצוא בספרייה ישראלית או אמריקאית, ולא איראנית.

לסיכום, 33 שנים לאחר המהפכה האסלאמית, ניתן עדיין לחוש ברוח האמריקאית בלימודי הספרנות ובספריות. הצוות האמריקאי אמנם עזב, אך מורשתו ממשיכה להתקיים. חוקרים איראניים מפרסמים מאמרים רבים באנגלית ותכניות

הלימוד עודכנו כדי להדמות לתכניות אמריקאיות. למרבה האירוניה, רק תחת המשטר האסלאמי התגשם חזונו של היועצים האמריקאים, לראות את תחום הספרנות משגשג תחת ידיים איראניות מיומנות.

מס' מיון בספרייה:

027.0955 רתם.לק תשע"ג

מס' מערכת בספרייה:

002366758